

“SUDYALAR MAQOMI TUSHUNCHASI UNING UMUMIY TAVSIF,
SUDYALANING MUSTAQILLIGI KAFOLATLARI VA ULARNING DAXILSIZLIGI”

sudiyasi Muxamedjanov Baxodir Orifovich

Toshkent Viloyati Bekobod Tumanlararo Suduning

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida sud tizimi, uning qonuniy hujjatlari, sudyalar maqomi tushunchasi, uning umumiy tavsifi, sudyalik kasbi, sudyalarning mustaqilligi kafolatlari, ularning umumiy kafolatlari va ularning daxilsizligi haqida qisqacha so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: qonun, sudyalar korpusi, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, yurisdiksiya, xo‘jalik sudlari, hokimiyat, huquq, erkinlik, sha‘ni, qadr-qimmatini, mulk.

Annotation: In this article, the creation of the judiciary in the Republic of Uzbekistan, its legal acts, judicial, guarantees of its general guarantees, their general guarantees and their inviolability.

Keywords: law, body of judges, Constitution of the Republic of Uzbekistan, Jurisprudence, economic courts, authority, law, freedom, honor, property, dignity, property.

O‘zbekiston Respublikasida, qonun bilan belgilangan vakolatlar asosida odil sudlov faoliyatini amalga oshiruvchi shaxslar sudyalar bo‘lib hisoblanadi (“Sudlar to‘g‘risida”gi Qonunning 60-moddasi). Sudyalar korpusi deganda, sudya lavozimini egallovchi davlat xizmatchilari majmui tushuniladi. Bu xil lavozimdagi shaxslar doirasi nisbatan keng va turlitumandir. U O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi raisi va a‘zolari, boshqa Oliy sud instansiyalari raisi va ularning o‘rinbosarlaridan tortib to viloyat, tuman bo‘g‘inidagi umumiy yurisdiksiya va xo‘jalik sudlari sudyalarini qamrab oladi. Qonunga binoan sudyalarga o‘ta muhim mas‘uliyat yuklatilgan. Bu avvalo, fuqarolarning, davlat va boshqa tashkilotlarning huquq hamda qonuniy manfaatlariga doir umummajburiy bo‘lgan qarorlar qabul qilishi bilan bog‘liqdir. Har qanday demokratik davlat uchun zarur bo‘lgan huquq-tartibot va qonuniylik, fuqarolarning taqdiri va ularning farovonligi sudyalarning faoliyati bilan bog‘liq. Xalq vakillari bilan birga faoliyat yurituvchi sudyalarga sud hokimiyati berilgan. Bu hokimiyat kuchi orqali sudyalar faqat qonuniylik, huquq-tartibot, fuqarolar huquq va qonuniy manfaatlarining kafili sifatida emas, balki tegishliholatlarda qonunchilik va ijroiya hokimiyatlarini tiyib turuvchi hamda muvozanatda saqlab turuvchi hokimiyat tarmog‘i sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Sudyalar korpusi oldiga qo‘yilayotgan o‘ziga xos vazifalarning ta‘siri ostida ko‘plab o‘n yilliklar davomida (ba‘zi davlatlarda yuz yillar davomida) shunday tushuncha paydo boldiki, bunga ko‘ra sud, sudyalar, sudyalar korpusi maqomi boshqa davlat organlari va mansabdor shaxslari maqomidan ajralib turishi kerak. Sudyalarning, rahbariyatning buyrug‘ini so‘zsiz bajaruvchi, o‘ziga mansab bo‘lgan qarorni qabul qiluvchi oddiy amaldor ekanligi to‘g‘risidagi tushuncha tarafdorlari osonlikcha o‘z ta‘sirini yo‘qotmadi. Hatto, hozirgi kunda ham bu xil tushuncha tarafdorlari topilsada, odil fikr tarafdorlari kun sayin ko‘payib bormoqda.

Yillar o'tishi bilan sudyalarda faqat o'zlariga tegishli bolgan huquq va majburiyatlarpaydo bo'la boshladi. Sudyalarning maqomi, ularning huquqiy holati bizga shu huquq va majburiyatlarning majmui sifatida ko'rinadi. Bunda alohida sudyalarning huquq va majburiyatlari haqidagina emas. balki ularning shumansabga loyiqqligi, ularga odil sudlovni amalga oshirish vazifasi yuklatilganligi, sud hokimiyatini ishonganligi haqida ham so'z boradi. Sudyalar xuddi boshqa fuqarolar singari huquqlarga ega, masalan, biror narsa sotish yoki sotib olish, nikohdan o'tish, ta'tilgachiqish va h.k. Lekin shu bilan birga ularda boshqa fuqarolarda bo'lmagan huquq va majburiyatlar ham bor.

Sudyalar fuqarolik, xokjalik, m a'muriy vajinoyat ishlarini ko'rish faoliyatida konstitulsiya va boshqa qonunlarga so'zsiz amal qilishga, korxonona, muassasa, tashkilollar va fuqarolarning huquq va erkinliklarini, ularning sha'ni va qadr-qimmatini, mulkini himoya qilishga, xolis va adolatli boiishga majburdirlar.

Sudyalarning odil sudlov faoliyati ularning boshqa mashg'ulotlaridan ustun turishi kerak. Sudyalarsud sha'niga dog' tushirmasligi, sudlarningxolisligiga shubhatug'diruvchi, ularning maqomi va qadr-qim m atiga putur yetkazuvchi harakatlarni sodir qilishdan o'zini tiyishi kerak. Sudyalar o'z malakasini yuksak darajada ushlab turishga majbur bo'lib, bu ularning odil sudlovni amalga oshirishida zarur hisoblanadi.

Sudyalar sud ishtirokchilariga va boshqa shaxslarga o'z vazifasini bajarishi davomida hurm atini namoyon qilib, ular bilan xushmuomala va beminnat bo'lmog'i darkor. Xuddi shu xislatlarni sudya o'z apparat xodimlaridan ham talab qilishi kerak. Sudyalar yopiq sud majlisida olgan ma'lumotlarni, sud maslahati sirlarini oshkor qilishga haqli emas.

Adolatning mustaqil va xolis sud tomonidan amalga oshirilishi g'oyasi qadim tarixda yuzaga kelgan bo'lib, bu to hozirgi kungacha har bir demokratik davlat qonunchiligining poydevorini tashkil etadi. Shu boisdan, sud mustaqilligi masalasi doimo dolzarb bo'lib kelmoqda. Sudlarning mustaqilligi va xolisligi tamoyili qadrini anglagan holda, xalqaro hujjatlar va milliy konstitutsiyalar yutuqlarini umumlashtirib 1985-yil 29-noyabrda BMT Bosh Assambleyasi «Sud organlarining asosiy tamoyillari to'g'risida» sud hokimiyati uchun o'ziga xos konstitutsiya bo'lib qolgan xalqaro Konvensiyani qabul qilgan.

Sud kadrlari zaxiralarini shakllantirish bilan bog'liq dastlabki materiallar malakali sud hay'atlari tomonidan ko'rib chiqiladi. Sudyalar malaka hay'atlari yuqori malakali, nisbatan tajribali yuristlar orasidan nomzodlarni tanlab oladi. Sudyalar malaka hay'atlari nomzodlarni sud zaxirasiga kiritib qo'yish uchun shaxsiy suhbatdan, malaka imtihoni o'tkazib, ular tomonidan ko'rilgan ishlarini o'rganib, ularning malaka darajasini, axloqiy va ishbilarmonlik sifatlarini, bilim darajasini, dunyoqarashini baholaydi. Sudyalar m alaka hay'ati malaka imtihonlari natijasiga qarab nomzodni sud zaxirasiga kiritish yoki rad etish haqida qaror chiqaradi. Sud nomzodlari zaxirasiga qo'lyilmagan, ya'ni rad etilgan nomzodlar bir yil o'tgandan keyin unga ariza bilan takroran murojaat qilishimumkin.

O'zbekiston Respublikasida fuqarolik jamiyali va huquqiy davlat yaratish jarayoni ketmoqda, uning asosiy belgilaridan biri shaxs va davlatning bir-biri bilan o'zaro javobgarligidir. Bunda davlat, uning organlari va mansabdor shaxslaming asosiy majburiyati hokimiyatni nazorat qilish, qonunchilikni mustahkamlash, huquqiy tartibotni ta'minlashdir. Sud mas'uliyati ijtimoiy va yuridik mas'uliyatning bir turi hisoblanadi,

chunki u inson hayotining o'ziga xos sohasida namoyon bo'ladi va maxsus subyektlar, ya'ni sudyalarning kasbiy faoliyati bilan bog'liqdir.

Ammo sud hokimiyati vakillarining javobgarligi masalasi, ularning daxlsizligi masalasi bilan chambarchas bog'liqdir. Sudyalar sud hokimiyatining ramzi va vakillari hisoblanadi. Sud hokimiyati hokimiyatningbir tarmog'i sifatida qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlardan mustaqil holda faoliyat yuritadi. Sud hokimiyatining asosiy tamoyillaridan biri sudyalarning daxlsizligi tamoyilidir. Sudyaning daxlsizligigakatta e'tibor berilishi faqat yuridik soha vakillarini o'ziga jalb qilib qolmasdan, balki bu keng ommaning ham munozara predm eti hisoblanadi.

Sud daxlsizligi ularning odil sudlovni amalga oshirishda huquqlari cheklanishining oldini olish, ularga bu vazifani bajarishda har qanday aralashuvga chek qo'yishda muhim o'rin tutadi. Ushbu qoida xalqaro hujjatlar hisoblanuvchi "Sud organlarining asosiy tamoyillari to'g'risida"gi xalqaro Konvensiyaga ham monandir.

Davlat va jam'iyat sudyalarning kasbiy faoliyatiga yuqori talablar qo'yish bilan birga, ularga odil sudlovni amalga oshirish faoliyatida q o 'shimcha kafolatlar berishga ham majburdirlar. Sud daxlsizligi sud lavozimini egallovchi fuqaroning shaxsiy manfaatlariga emas, balki jamoat manfaatlari, eng avvalo odil sudlovga qaratilgan manfaatdir. Ta'kidlash joizki, sudyaning daxlsizligi instituti boshqa ko'pgina davlatlarda ham amal qiladi. Jumladan, Buyuk Britaniyada sudlarni jinoiy javobgarlikka tortish qonun bilan belgilangan maxsus mansabdor shaxslar tomonidan, ya'ni jinoiy ta'qib direktori va Bosh attorney tomonidan amalga oshiriladi.

Sudyalar daxlsizligi tamoyili sud tizimining qaysi bo'g'inida, qanday lavozimida ishlashidan qat'inazar, barcha sudlarga taalluqli. Sudyalar daxlsizligi kafolati odil sudlovni amalga oshirishda qaysi turdagi ishni ko'rishdan qat'inazar, sud faoliyatining butun doirasiga tegishlidir. Bundan tashqari ushbu tamoyil sudyaning xizmatdan tashqari faoliyatini ham himoya qilishga qaratilgan.

Sudya daxlsizligiga oid keyingi masala bu sudyalami majburiy keltirishdir. «Konstitutsiyaviy sud to'g'risida»gi Qonun 16-moddasining3-qismigaasosan Konstitutsiyaviy sud sudyasini majburiy keltirishga yo'l qo'yilmaydi. Sudya daxlsizligi kafolati masalasini ko'rishda ularni shaxsiy tintuv qilish va ko'zdan kechirish masalasigaham to'xtalib o'tish o'rinlidir. Umumiy yurisdiksiya sudyalarini shaxsiy tintuv qilish vako'zdan kechirish shu sudya bilan teng turuvchi prokuror sanksiyasi yoki yuqori turuvchi sudya qarori asosida shu sud ko'rayotgan ishga bevosita aloqador bo'lgandagina yol qo'yiladi.

Aytish joizki, sudya daxlsizligi bilan bog'liq boshqa kafolatlar ham berilgan. Masalan, umumiy yurisdiksiya va xo'jalik sudi sudyalari telefon so'zlashuvlarini eshitib turishda alohida kafolatlar belgilangan. Bu holat faqat prokuror sanksiyasi yoki sud ajrimi asosida amalga oshiriladi. Odil sudlovni amalga oshirish bilan bog'liq bo'lmagan boshqa vaqtlarda xalq maslahatchilari sudya vakolatidan foydalanishga haqli emas va shuning uchun ham xizmatdan tashqari vaqtda sud daxlsizligi ularga tatbiq qilinmaydi. Shu bois, xalq maslahatchilari sudya vazifasini bajarish bilan bog'liq bo'lmagan vaqtda sodir qilgan jinoyati uchun ushlansa, ular jinoiyjavobgarlikka umumiy asoslarda tortiladi.

Qonunning ushbu moddasida, shuningdek, sudya ishlayotgan davrida yoki vakolat muddati tugagandan keyin halok bo'lsa, agar bu sudya o'z xizmat vazifalarini bajarishi munosabati bilan olgan tan jarohatlari yoki sog'lig'ining boshqacha shikastlanishi oqibatida ro'ybergan bois, uning merosxo'rlariga sudyaning tegishli ish haqi miqdorida sug'urta puli berilishi belgilab qo'yilgan. Yuqorida keltirilgan misollar shundan dalolat beradikù sudya daxlsizligini ta'minlash uchun davlat sud faoliyati va tashkiliy masalalariga katta e'tibor qaratmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдумаджидов ГА., Саркисянц Г.П. Правосудие и Уголовный процесс Франции. - Т.: 1992.
 2. А п а р о в а Т.В. Суды и судебн ы й п р о ц е с с Великобритании. Англия, Уэльс, Шотландия. -М.: 1996.
 3. Апарова Т.В. Статус судей в Великобритании. И Журнал Российского права. 1999. №7-8.
 4. Боботов С.В. Буржуазная юстиция. Состояние и перспективы развития. - М.: Наука, 1989.
 5. Боботов С.В. Правосудие во Франции. - М.: 1994.
 6. Боботов С.В. Введение в правовую систему США. - М.: Норма. 1997.
- Qonun manbalari:
1. Конституции мира: Сборник конституций государств мира. Т. 1 -6 /Отв. ред. А.Х. Саидов, У. Таджиханов. - Т.: Академия МВД Республики Узбекистан, 1998.
 2. Конституции зарубежных государств. / Сост. В.В. М аклаков.-М.: БЕК, 1996.
 3. Уголовный кодекс ФРГ. -М.: Юрид. колледж МГУ, 1996.